

ULRIH
ALEKSANDER
BOŠVIČ

PUTNIK

Preveli s nemačkog
Nikola Jordanov
Maja Anastasijević

■ Laguna ■

Naslov originala

Ulrich Alexander Boschwitz

DER REISENDE

Copyright © 2018 Klett-Cotta - J.G. Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger GmbH, Stuttgart

This edition is published by arrangement with Literarische Agentur Michael Gaeb, Berlin

Translation copyright © 2022 S. Fisher Foundation by order of TRADUKI

Translation copyright © 2022 za srpsko izdanje, LAGUNA

Objavljivanje ovog dela podržala je književna mreža TRADUKI, koju čine Savezno ministarstvo za evropske i međunarodne poslove Republike Austrije, Ministarstvo spoljnih poslova Savezne Republike Nemačke, Švajcarska fondacija za kulturu „Pro Helvecija“, Udruženje prevoditeljki i prevodilaca (Centar za književnost Beč) po nalogu Saveznog ministarstva umetnosti, kulture, javne uprave i sporta Republike Austrije, Gete institut, Javna agencija za knjigu Republike Slovenije, Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, Ministarstvo za socijalna pitanja i kulturu Kneževine Lihtenštajn, Fondacija za kulturu Lihtenštajn, Ministarstvo kulture Republike Albanije, Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije, Ministarstvo kulture Rumunije, Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta Crne Gore, Ministarstvo kulture Republike Severne Makedonije, Ministarstvo kulture Republike Bugarske, Sajam knjiga u Lajpcigu i Fondacija „S. Fišer“.

traduki

PUTNIK

Beleška urednika nemačkog izdanja

Rukopis romana na kojem se temelji ova knjiga napisan je u novembru 1938, neposredno posle pogromâ u Nemačkoj kojima je počeo sistematski progon Jevreja.

U to vreme, autor, koji je tada imao samo dvadeset tri godine, već je bio pobjegao. U Luksemburgu, a verovatno delimično i u Briselu, napisao je za svega nekoliko nedelja roman o nemačkom trgovcu Otu Zilbermanu, koji prvo gubi svu svoju imovinu, zatim dostojanstvo i najzad razum.

Šezdesetih godina prošlog veka originalni rukopis na nemačkom jeziku, kucan na pisačkoj mašini, stigao je zaobilaznim putevima u Frankfurt na Majni, gde se danas čuva u Iseljeničkom arhivu Nemačke nacionalne biblioteke.

Sada je prvi put objavljen na nemačkom jeziku. Budući da prilike svojevremeno nisu dopuštale da Ulrich Aleksander Bošvic – kao što je uobičajeno – dotera rukopis u saradnji s nekom izdavačkom kućom, svojim izdavačem ili urednikom, sada skoro osamdeset godina nakon što je napisan, brižljivo je uređen uz saglasnost porodice, kako bi to dirljivo i upečatljivo delo dobilo oblik kakav zaslužuje.

Peter Graf, jesen 2017.

Prva glava

Beker ustade, ugasi cigaretu u pepeljari, zakopča jaknu, a zatim zaštitnički spusti desnu ruku Zilbermanu na rame. „Onda, budi mi dobar, Oto. Mislim da ću već sutra opet biti u Berlinu. Ako nešto iskrсне, jednostavno ćeš mi se javiti u Hamburg.“

Zilberman klimnu glavom. „Samo te jedno molim“, reče on, „nemoj više da se kockaš, imaš suviše sreće u ljubavi. Osim toga, izgubićeš... naš novac.“

Beker se ljutito nasmeja. „Zašto ne kažeš svoj novac?“, upita on. „Jesam li možda ikada...?“

„Nisi“, brže-bolje ga prekide Zilberman. „Samo se šalim, znaš i sam, ali ipak: veoma si lakomislen. Kad se zaigraš, ne umeš da se zaustaviš, a ako prethodno još unovčiš i onaj ček...“

Zilberman stade u pola rečenice i nastavi spokojnim tonom.

„Imam u tebe puno poverenje. Najzad, razuman si čovek. Ali ipak, zaista je šteta za svaku marku koju izgubiš za kockarskim stolom. A kad smo već ortaci, podjednako mi je neprijatno kad gubiš svoj novac kao i da je u pitanju moj.“

Bekerovo široko i dobroćudno lice, koje se na trenutak namrštilo, razvedrilo se.

„Nema potrebe da se pretvaramo, Oto“, primeti on zadovoljno. „Ako izgubim, izgubiću, naravno, tvoj novac, jer ga ja nemam.“ Grohotom se nasmejao.

„Ortaci smo“, značajno ponovi Zilberman.

„Naravno“, reče Beker, koji se opet uozbiljio. „A zašto onda razgovaraš sa mnom kao da sam i dalje tvoj službenik?“

„Jesam li te uvredio?“, upita Zilberman. Njegov ton je izražavao mešavinu blage ironije i nagoveštaja straha.

„Gluposti“, reče Beker. „Stari prijatelji poput nas! Tri godine na Zapadnom frontu, dvadeset godina zajedničkog rada i sloge... Čoveče, ne možeš da me uvrediš, u najgorem slučaju, možeš samo malčice da me iznerviraš.“

Opet mu je spustio ruku na rame.

„Oto“, reče odlučnim glasom. „U ova nesigurna vremena, u ovom smutnom svetu, možeš se pouzdati samo u jedno, a to je prijateljstvo, pravo prijateljstvo među muškarcima! Dozvoli da to kažem, stari moj, ti si za mene čovek... Nemač, ne Jevrejin.“

„Jeste, jeste, Jevrejin sam“, odvrati Zilberman, koji je bio upoznat s Bekerovom sklonošću ka ne naročito taktičnim, štaviše grubim rečima, strepeći da bi ovaj mogao da se zapriča i zakasni na voz. Ali Beker je imao jedan od svojih izliva osećanja i nije bio spreman da ga skрати ni za sekund.

„Da ti kažem još nešto“, počeo, ne obazirući se na nervozu svog prijatelja, pred kojim je već toliko puta otvarao srce. „Ja sam nacionalsocijalista. Bog mi je svedok da ti nikada nisam prodavao maglu. Da si Jevrejin kao drugi Jevreji, dakle, pravi Jevrejin, možda bih ostao tvoj prokurista, ali ti nikad ne bih bio ortak! Ja nisam paradni goj,¹ nisam to nikada bio, niti ću

¹ Hebr.: *goj*, onaj ko nije Jevrejin, neznabožac, hrišćanin. *Renommiergoj* ili *Paradegoj*, pogrdni naziv za ne-Jevreje koji su, u sredinama u kojima su preovladavali Jevreji, navodno služili kao neka vrsta alibija. (Prim. prev.)

ikada biti, ali ti si arijevac koga su zamenili, u to sam uveren. Marna, Izer, Soma, nas dvojica, čoveče! I sad će neko da mi kaže da si ti...“

Zilberman je pogledom tražio konobara. „Gustave, zakasnićeš na voz!“, prekinuo je prijatelja.

„Briga me za voz.“ Beker je ponovo seo. „Hoću da popijem još jedno pivo s tobom“, reče ophrvan osećanjima.

Zilberman lupi pesnicom o sto.

„Što se mene tiče, slobodno nastavi da šljemaš u vagon-restoranu“, primeti iznervirano. „Ja moram na sastanak.“

Beker uvređeno frknu. „Kako hoćeš, Oto“, odvrati zatim pomirljivo. „Da sam antisemita, teško bih otrpeo taj zapovedni ton. Ma, uopšte neću da ga trpim! Ni od koga! Osim od tebe.“

Opet je ustao, uzeo aktovku sa stola i rekao, smejući se: „I to mi je neki Jevrejin!“ Glumeći čuđenje, odmahivao je glavom, još jednom klimnuo Zilbermanu i napustio čekionicu prve klase.

Prijatelj ga je pratio pogledom. Zilberman je uznemireno primetio da se Beker blago tetura u hodu, udara o stolove i da se drži kruto kao da je progutao štap, kao i uvek kad bi previše popio.

Nije to za njega, pomisli Zilberman. Trebalo je da ostane prokurista. Kao prokurista je bio pouzdan, ćutljiv i čestit, vrlo dobar saradnik. Ali sreća mu ne prija. Samo da na kraju ne upropasti posao. Samo da ne ode da se kocka!

Zilberman nabra čelo. „Otkad mu se posrećilo, više nije ni za šta“, promrmlja ljutito.

Tek sad se pojavio konobar koga je ranije uzalud tražio.

„Šta se ovde u stvari čeka, konobari ili vozovi?“, upita strogo Zilberman, koji je mrzeo sve što je ličilo na aljkavost i nije bio najbolje volje.

„Oprostite“, odgovori konobar. „Neki gospodin u drugoj klasi mislio je da preko puta njega sedi Jevrejin, pa se žalio. Ali to uopšte nije bio Jevrejin, već Južnoamerikanac, a mene su zvali jer znam pomalo španski.“

„U redu je.“

Zilberman ustade. Stisnuo je usne tako da je od njih ostala samo crta, a pogled njegovih sivih očiju prostrelio je konobara.

Ovaj je nastojao da smiri situaciju. „Zaista nije bio Jevrejin“, uveravao je Zilbermana. Verovatno je mislio da mu je gost zagriženi partijaš.

„Ne zanima me. Da li je voz za Hamburg već otišao?“

Konobar pogleda na sat iznad izlaza na perone.

„Devetnaest i dvadeset“, razmišljao je glasno, „upravo polazi voz za Magdeburg. Voz za Hamburg kreće u devetnaest i dvadeset četiri. Još ga možete stići ako požurite. Voleo bih da i ja ponekad mogu da trčim za vozom, ali ljudi poput nas...“

Uklonio je salvetom nekoliko mrvica hleba sa stolnjaka.

„Stvarno bi bilo najbolje“, nastavi nadovezujući se na prethodnu temu, „kada bi Jevreji morali da nose žute trake oko ruke. Onda bar ne bi bilo zabuna.“

Zilberman ga osmotri. „Zar ste zaista tako okrutni?“, upita tiho, zažalivši zbog svojih reči još dok ih je izgovarao.

Konobar ga pogleda kao da ga nije najbolje razumeo. Očigledno se začudio, a da pritom ništa nije posumnjao jer Zilberman nije imao nijedno od onih obeležja po kojima se, prema teoriji istraživača rasnog pitanja, prepoznaju Jevreji.

„Mene se to uopšte ne tiče“, primeti najzad oprezno. „Ali za druge bi bilo dobro. Moj šurak, na primer, izgleda pomalo kao Jevrejin, mada je naravno arijevac, ali sada to svaki čas mora da objašnjava i dokazuje. Ne možete očekivati da neko to stalno radi.“

„Ne, valjda ne možete“, složi se Zilberman. Zatim plati račun i izađe.

Neverovatno, mislio je, prosto neverovatno...

Pošto je napustio železničku stanicu, odvezao se kući taksijem. Ulice su bile pune sveta i primetio je mnoge uniforme. Prodavci novina su izvikivali udarne vesti i Zilberman je imao utisak da se štampa prodaje kao alva. Za trenutak se dvoumio da li da kupi neki dnevni list, ali je odustao, pomislivši kako će ionako vrlo brzo saznati vesti koje će, po svoj prilici, biti loše i zasigurno neprijateljske po njega.

Posle kratke vožnje stigao je pred kuću u kojoj je stano-vao. Gospođa Fridrihs, portirova supruga, koja je stajala na stepenicama, učtivo ga je pozdravila i Zilberman se na neki način obradovao njenom nepromenjenom ponašanju. Dok se peo mermernim stepeništem zastrvenim plišanim crvenim tepihom, opet je postao svestan – u poslednje vreme prešlo mu je u naviku da se bavi takvim mislima – da je njegov život očigledno samo delimično stvaran.

Živim kao da nisam Jevrejin, mislio je u čudu. Istina je da sam u ovom trenutku ugrožen, ali i dalje bogat i za sada netaknut građanin. Kako se zapravo dospeva u takvu situaciju? Živiš u modernom šestosobnom stanu. Ljudi razgovaraju s tobom i ponašaju se kao da si jedan od njih. Maltene te grize savest, a istovremeno osećaš potrebu da tim lažovima, koji se pretvaraju da si i dalje ono što si bio, odlučno saspeš istinu u lice, činjenicu da si Jevrejin, a od juče i drugačiji od njih. Šta sam bio? Ne, šta sam? Šta sam u stvari? Uvreda na dve noge, po kojoj se ne vidi da je uvreda!

Ja više nemam prava, mnogi se samo iz pristojnosti ili navike pretvaraju da ih još imam. Celokupno moje postojanje zasniva se samo na slabom pamćenju onih koji bi me zapravo najradije uništili. Zaboravili su me – već su me

degradirali, samo što ta degradacija još nije zvanično sprovedena u delo.

Zilberman skide šešir i pozdravi suprugu državnog savetnika Cenkela sa „dobar dan, milostiva gospođo“ nakon što je ova izašla iz stana.

„Kako ste?“, upita ona ljubazno.

„Uglavnom dobro. A kako ste vi?“

„Hvala, zadovoljavajuće. Onako kako već može da se oseća jedna starica.“

Na rastanku mu je pružila ruku.

„Za vas su ovo sigurno teška vremena“, primetila je još sa žaljenjem. „Užasna vremena...“

Zilberman se ograničio na predusretljiv osmejak, koji je bio obazriv i u isti mah zamišljen, nije izražavao ni saglasnost ni protivljenje. „U suštini, dodeljena nam je čudna uloga...“, reče najзад.

„Ali ovo su i značajna vremena“, tešila ga je. „Sigurno je da vam se nanosi nepravda, ali ipak morate da razmišljate bez predrasuda i s razumevanjem.“

„Nije li to malo prevelik zahtev, milostiva gospođo?“, upita Zilberman. „Uostalom, ja više i ne razmišljam. Odvikao sam se. Tako se sve najlakše podnosi.“

„Vama nipošto neće nauditi“, reče ona samouvereno i odlučno lupi po stepeniku kišobranom, koji je čvrsto držala u desnoj ruci, kao da želi da nagovesti da neće dozvoliti da mu bilo ko učini nažao. Zatim mu klimnu glavom u znak ohrabrenja i prođe pored njega.

Pošto je ušao u stan, Zilberman upita služavku da li je gospodin Findler već stigao. Odgovorila mu je potvrdno i, pošto je užurbano odložio šešir i kaput, ušao je u salon za gospodu, u kome ga je čekao posetilac.

Teo Findler je stajao pred jednom slikom i posmatrao je prilično namršteno. Čuvši da se vrata otvaraju, naglo se okrenuo i osmehnuo onome koji je ulazio.

„No?“, upita, duboko naboravši čelo, kao i uvek kad je govorio, smatrajući da to doprinosi da izgleda važno. „Kako ste, stari moj? Već sam se prepao da vam se nije nešto desilo. Nikad se ne zna... Jeste li razmislili o mojoj poslednjoj ponudi? Kako vam je supruga? Danas je još nisam video. Znači, Beker je oputovao u Hamburg?“

Findler je duboko udahnuo jer je njegov monolog tek bio počeo.

„Baš ste sposobni, vas dvojica! Od vas čovek ima šta da nauči. Beker ima jevrejski mozak. Ha-ha, taj će uspeti, taj će uspeti! Rado bih se i ja uključio u posao, ali kad je kasno, kasno je, no... Uzgred, gde nađoste ove grozne slike? Ne razumem kako neko može da obesi ovako nešto u svom stanu. Nema nikakvog reda u svemu tome, vi ste okoreli kulturni boljševik. Ne zanosite se da ću svoju poslednju ponudu dići makar za hiljadu maraka. Ne dolazi u obzir, naprosto ne mogu.

Mislite da sam bogat. Svi to misle. Da mi je znati otkud im ta ideja. Čak i za porez dugujem. Kad smo već kod poreza, možete li da mi nađete sposobnog knjigovođu ili da me uputite na nekoga? I ja se pomalo razumem u te stvari, ali nemam vremena da se njima ozbiljno pozabavim. Porezi, ti prokleti porezi. Kažite mi, treba li ja sam da izdržavam ceo Nemački rajh? No?

Pa vi samo ćutite. Šta ste rešili? Jeste li razmislili o predlogu? Prihvatate li ponudu? Dakle, vaša žena sigurno ima nešto protiv mene. Uopšte se ne pojavljuje. Ne razumem. Da li mi zamera što vas pre neko veće nismo pozdravili? Ali,

čoveče božji, nismo mogli! Lokal je bio pun nacista! Žena mi je kasnije punila uši da je trebalo da vas pozdravim. A ja sam joj kazao: Zilberman je veoma pametan čovek. Shvatiće da zbog njega ne mogu da se kompromitujem. No? Dakle, Zilbermane, izjasnite se već jednom. Hoćete li da prodate kuću ili ne?“

Findler je očigledno rekao sve što je imao, u svakom slučaju, posmatrao je Zilbermana pun očekivanja. Seli su za pušački sto, ali Findler se valjda suviše naglo spustio u naslonjaču, u svakom slučaju, trljao je levi kuk s bolnim i veoma usredsređenim izrazom na licu.

„Devedeset hiljada“, reče Zilberman, ne obazirući se na razna pitanja i primedbe koje je ovaj – bio je toga i te kako svestan – namerno ubacio da bi ga zbunio. „Trideset hiljada u gotovom, a ostatak obezbeđen hipotekom na drugom mestu.“

Findler skoči kao oparen.

„Manite se tih budalaština!“, uzviknu on gotovo uvređeno. „Sada je stvarno dosta šale. Petnaest hiljada na sto, čujete? Svašta, trideset hiljada maraka! Da imam trideset hiljada maraka, uložio bih taj novac u nešto pametnije nego što je kupovina vaše kuće. Trideset hiljada maraka!“

„Ali uzmite samo u obzir povraćaj viška stanarine. Pošto je kupoprodajna cena ionako smešno niska, treba da mi date makar pristojan avans. Kuća vredi dvesta hiljada maraka, a vi je kupujete...“

„Vredi, вреди, вреди“, prekide ga Findler. „Šta mislite koliko ja vredim? Samo što za mene niko ništa neće da dà. Niko ne može da me plati, pa ipak nikom ne bi palo na pamet da položi na sto makar hiljadu maraka za mene. Ne mogu da se prodam. A ne može ni vaša kuća. Ha-ha, Zilbermane, govorim vam u najboljoj nameri! Otkupiću vašu kuću, ako to ne uradim ja, uzeće vam je država. A od nje nećete dobiti ni groša.“

U susednoj prostoriji zazvonio je telefon. Zilberman se nakratko premišljao da li da se javi, a zatim skoči, izvini se Findleru i napusti sobu.

Moraću da prihvatim, pomisli dižući slušalicu. Findler je u stvari još koliko-toliko pristojan momak.

„Halo, ko je tamo?“

Odazva se poštanska služba za međugradske i međudržavne pozive. „Ostanite na vezi, poziv iz Pariza“, reče telefonistkinja hladnim glasom.

Zilberman uzbuđeno zapali cigaretu.

„Elfrida!“, uzviknu prigušenim glasom.

Njegova žena, koja je, kao što je pretpostavljao, bila u salonu, tiho otvori vrata, uđe i tiho ih zatvori.

„Dobar dan, Elfrida“, pozdravi je on, pokrivši mikrofonslušalice, „došao sam tek pre pet minuta, gospodin Findler je tu. Zar nećeš da razgovaraš s njim?“

Prišla mu je i oni se na brzinu poljubiše.

„To je Eduard“, šapnuo joj je, „zove u nezgodno vreme. Molim te, razgovaraj s Findlerom, inače će da prisluškuje. Sad je već gotovo zločin biti na telefonskoj vezi s Parizom.“

„Mnogo pozdravi Eduarda“, zamoli ga ona. „Tako bih volela da mu i ja kažem nekoliko reči.“

„Isključeno“, odbi je on, „sve veze se prisluškuju. A ti si baš neoprezna, sigurno bi nešto izbrbljala.“

„Pa valjda mogu da pozdravim sina.“

„Ali ne možeš. Shvati, molim te.“

Preklinjala ga je pogledom. „Samo nekoliko reči“, reče ona, „stvarno ću pripaziti.“

„Ne može“, reče on odlučno. „Halo? Halo... Eduarde? Dobar dan, Eduarde...“ Molećivo je pokazao rukom ka salonu za gospodu.

Udaljila se.

„Slušaj“, nastavi Zilberman razgovor, „jesi li izdejstvovao dozvolu za nas?“ Govorio je vrlo sporo i razmišljao o svakoj reči pre nego što bi je izgovorio.

„Ne“, odgovori Eduard na drugom kraju žice. „Izuzetno je teško. Ne možete se pouzdati u to da ću dobiti dozvolu. Dajem sve od sebe, ali...“

Zilberman se nakašljao. Zaključio je da mora da nastupi energičnije.

„E pa, ne može tako“, reče on. „Ili ćeš se potruditi ili ne! Verovatno ti je poznato da je u pitanju poprilično važna stvar. Nema nikakve koristi od tako pomirljivog stava.“

„Precenjuješ moje mogućnosti, oče“, odgovori Eduard povređeno. „Još pre pola godine bilo bi mnogo lakše. Ali tada nisi hteo. Na kraju krajeva, nije moja krivica.“

„Zar je bitno ko je kriv?“, odvrati Zilberman ljutito. „Treba da pribaviš dozvolu. Nemoj da mi soliš pamet.“

„E sad me slušaj, oče“, reče Eduard ozlojeđeno. „Tražiš da ti skinem zvezde s neba i istresaš se na mene što još nisam uspeo!... Ali kako ste vi? Kako je majka? Molim te, mnogo je pozdravi. Baš bih voleo da razgovaram s njom.“

„Najhitnije nabavi to odobrenje“, ponovi Zilberman nepopustljivo. „Ništa više ne tražim! Majka te srdačno pozdravlja. Nažalost, sada ne može da razgovara s tobom.“

„Pa, nekako ću već uspeti“, odgovori Eduard. „U svakom slučaju, dajem sve od sebe.“

Zilberman spusti slušalicu.

Ovo je prvi put u životu da nešto očekujem od sina, pomisli nezadovoljno i razočarano. Sigurno će zakazati! Da imam nekog poslovnog prijatelja u Parizu, on bi mi za nekoliko dana obezbedio dozvolu za ulazak u zemlju, ali Eduard... Od njega to ne mogu da tražim. Jednostavno nije navikao da bilo šta radi za nas. Kad nekome toliko dugo pomažeš,

onda mu je mnogo teško da se prilagodi novim okolnostima. Eduard je navikao da mu pomažem, a sada ja tražim pomoć od njega. Ne odgovara mu zamena uloga!

Postidevši se vlastitih misli, Zilberman odmahnu glavom. Nepravedan sam, pomisli, i što je još gore, sentimentaln.

Vratio se u salon za gospodu.

„Upravo objašnjavam vašoj ženi“, dočeka ga Findler, „da je vrlo nepromišljeno s vaše strane što i dalje posećujete stare lokale. Ako sretnete nekog poznanika koji vam nije naklonjen, to može da vas dovede u ogromne neprilike. Vaša žena je, dabome, arijevka, vaša žena može svuda da ide, ali vi... Bog mi je svedok da govorim u vašem interesu i ne podržavam okolnosti koje ovakve savete čine neophodnim. Najbolje je da sedite kod kuće ili kod poznanika. Doduše, niko u vama ne bi prepoznao Jevrejina, ali đavo bi ga znao. Uzgred, kako je mladi naslednik? Sigurno je na vreme otperjao. Ha-ha-ha, šašava vremena. No?“

„Čujte, Findleru“, reče Zilberman. „Daću vam kuću za avans od dvadeset hiljada maraka pa da već jednom završimo posao.“

„Ne pričajte gluposti. Zašto hoćete da nasamarite svog starog Findlera? Na granici će vam ionako oduzeti novac. Vama za ljubav možda bih čak i platio koju marku više nego što, po meni, kuća stvarno vredi, ali da činim uslugu pruskoj državi, ne, to nikako.“

„Ja zasad uopšte ne nameravam da napuštam Nemačku.“

„Ah, deco, radite šta vam je volja. Zaista vam želim da se okolnosti promene nabolje za vas. Lepe nemački narod jevrejskom krvlju. Ali zašto da baš moj prijatelj Zilberman bude tutkalo? Ne shvatam. Spasavaj se ko može. To u potpunosti razumem.“

„Zar se nad Jevrejima ne čini strahovit zločin?“, upita gospođa Zilberman, koju je zgrozila rečenica: „Lepe nemački

narod jevrejskom krvlju“ i koja još nije odbacila naviku da u događajima traži moral.

„Naravno“, primeti Findler neosetljivo. „U svetu se događa mnogo zla. I ponešto dobro. Kako kome. Neko je tuberkulozan, neko je Jevrejin, a najveći baksuzi su i jedno i drugo. Šta mislite, koliko sam ja puta u životu imao nesreću? Tu se ništa ne može.“

„Znala sam da niste preterano taktični, gospodine Findleru“, reče gospođa Zilberman ogorčeno, „ali da ste u duši tako hladni i...“, progutala je reč *nemilosrdni*, „... ravnodušni, to je za mene ipak novost.“

Findler se ravnodušno osmehnu. „Volim svoju ženu i ćerkicu. Sa ostatkom sveta u poslovnim sam vezama. Takav je moj odnos prema okruženju. Ne volim Jevreje, ne mrzim Jevreje. Prema njima sam ravnodušan, a divim im se kao sposobnim trgovcima. Ako im se nanosi nepravda, žalim, ali se ne čudim. Takav je život. Jedni propadaju, drugi uspevaju.“

„A da ste Jevrejin?“

„Ali nisam! Odbacio sam naviku da razbijam glavu oko toga šta bi bilo kad bi bilo. Dovoljno mi je ono što jeste.“

„Pa zar uvek mislite samo na sebe? Zar ne saosećate sa tragedijom drugih ljudi?“

„A ko mari za mene kad sam u nevolji? Niko živ! Teo Findler nema nikoga osim Tea Findlera. Njih dvojica bi jedan za drugoga išli u vatru i vodu. Ha-ha.“

„I vi tvrdite da volite suprugu i ćerku?“, reče gospođa Zilberman sve više padajući u vatru. „Kad je neko tako... bezočan, taj ne može ni da...“

„Slušajte, milostiva gospođo, stvarno ste preterali. Ja, doduše, imam debelu kožu i mogu štošta da podnesem, ali neću da dozvolim da me vređaju.“

Gospođa Zilberman ustade. „Izvinite me“, oprostila se ledenim glasom od Findlera. Zatim napusti sobu.

„Zaboga, što ste osetljivi“, nasmeja se Findler. „Bože moj! Eto, čestiti ljudi kao što sam ja moraju svašta da istrpe. Vratimo se poslu! Dakle, družo stari, kako stoje stvari? No?“

Ponovo je zazvonio telefon.

„Dvadeset hiljada“, ponovi zahtev Zilberman, „a ostatak uknjižen na drugom mestu.“

Vrata se otvoriše i gospođa Zilberman, očigledno veoma uzbuđena, zamoli muža da pređe u susednu prostoriju. Nije bio oduševljen što ga opet uznemiravaju. „Razmislite o tome“, reče Findleru izlazeći iz sobe.

„Šta je, Elfrida?“, upita ženu.

Pokazala je na telefon. „Tvoja sestra je na vezi. Razgovaraj s njom. Sve će ti ispričati.“

Posegnuo je za slušalicom.

„Hilda?“

„Da, da?“, promuca njegova sestra uzbuđeno. „Ginter je uhapšen!“

Toliko se iznenadio da u prvi mah nije znao šta da kaže. „A zašto?“, upita najzad. „Šta je bilo?“

„Hapse sve Jevreje.“

Privukao je stolicu i seo.

„Hilda, smiri se, molim te“, reče. „To mora da je neka greška. Hajde, sad mi sve lepo na miru ispričaj...“

„Nema vremena za to. Zvala sam samo zato da te upozorim. U našoj kući su uhapsili četvoricu. Ah, kad bih samo znala šta se dešava s Ginterom.“

„Ali to nije moguće! Ne mogu tek tako da odvede čestite ljude iz stana! Ne mogu to da rade!“

Ućutao je. Da, mogu, pomisli zatim, mogu.

„Da dođem?“, upita najzad. „Ili ćeš ti doći kod nas?“

„Ne, neću da napuštam stan, ostajem ovde. A ni ti ne bi trebalo da dolaziš ovamo, ne vredi. Doviđenja, Oto.“ Prekinula je vezu.

Duboko potresen, Zilberman je pogledom tražio suprugu.

„Čuj“, prošaputa, „hapse sve Jevreje! A možda je posredi samo prolazna mera zastrašivanja. Bilo kako bilo, Ginter je uhapšen, ali to već znaš.“

Zilberman je nakratko zastao.

„Šta da radimo? Šta misliš da je najbolje, Elfrida? Da ostanem ovde? Možda me se neće setiti. Još nikada me nisu ozbiljno uznemiravali. Samo da je Beker tu. On svuda ima partijske veze. Mogao bi da interveniše ako bude potrebno. Naravno, ako hapse po naređenju odozgo, i on će biti nemoćan. A dok se on vrati iz Hamburga, mogli bi da me ubiju od batina. Ah, koješta! Ma, neće mi se ništa desiti. U najgorem slučaju samo pozovi Bekera i zamoli ga da se smesta vrati.“

„Pre pola godine još smo mogli da napustimo Nemačku“, reče polako njegova žena. „Ostali smo zbog mene jer nisam mogla da se rastanem. Ako ti se sada nešto desi, ja ću biti kriva. Hteo si da putuješ, ali ja...“

„Ah, pusti to“, prekide je u samooptuživanju. „Niko nije kriv. Da li je čovek koji je zaboravio da obuče neprobojni prsluk možda kriv ako ga pogodi metak? Sve je to besmislica. Uostalom, ti si više bila za to da otputujemo nego ja. Da sam te poslušao, već bismo bili u inostranstvu. Ti bi se lakše odvojila od svojih nego ja od posla. Ali nije nam se dalo. Kako i zašto, to je sada ionako sasvim svedjedno.“

Poljubio ju je, a zatim se vratio gospodinu Findleru. Nastojao je da deluje pribrano i smireno kao ranije, ali nešto u izrazu njegovog lica, ogromna napetost, osmeh koji je delovao izveštačeno, navelo je ovog da posumnja.

„No, šta ima novo?“, upita Findler. „Loše vesti?“

„Porodične stvari“, odgovori Zilberman i ponovo sede pored njega.

„Tako, znači“, reče Findler otežući, a čelo mu se nabora još više nego obično. „Pa, sigurno su loše vesti, je li? Porođične vesti su uvek loše. To mi je dobro poznato.“

Zilberman otvori kutiju sa cigaretama koja je stajala na stolu. „Da se vratimo poslu?“, upita što je mirnije mogao.

„Pa, vidite“, odvrati Findler, „zapravo me naročito ne privlači. Ja čak i ne znam da li se od Jevreja još smeju kupovati nekretnine. Nemam pojma. Da je po vašem, nasankali biste me pre nego što izbrojim do tri. No?“

To uporno „no“, koje je svedočilo o Findlerovom zadovoljstvu sobom i neverovatnoj smirenosti, postepeno je dovodilo Zilbermana do očaja.

„Hoćete li da kupite kuću ili samo da razgovarate o kupovini kuće? Šta hoćete?“

„Ah“, uzdahnu Findler i protegli se u naslonjači. „Maločas sam sigurno istegao mišić kuka. Šta ono rekoste? Da... Možda je bolje da sačekamo dok ne donesu nove propise? Ovako mi je suviše rizično. Kupim kuću i posle je ne dobijem. Država ima još svakakve planove s vama Jevrejima.“

„Onda petnaest hiljada!“

„Ne znam, Zilbermane, stvarno nemam pojma da li treba da prihvatim ili ne. Ako hoćete, možemo da sačekamo još dve-tri nedelje. Ako se u međuvremenu ništa ne desi, još mogu da kupim kuću. Ali prethodno obavezno moram da razgovaram s advokatom.“

„Ali pre deset minuta...“

„No, u međuvremenu sam se pokolebao. Ne bih želeo ni da vi imate neprijatnosti zato što prodajete kuću. A pre svega ne bih želeo da ih imam ja.“

„Da najzad završimo posao: daću vam kuću za avans od četrnaest hiljada maraka. Ali morate sada da prihvatite.“

„Tako? Dobro... ‘Ajde sutra još jednom da porazgovaramo o tome. Četrnaest hiljada maraka je pozamašna svota, tu

nema spora! Ja nisam nečovek i ne želim da mi se išta poklanja. Ali postavlja se pitanje: da li stvarno mislim da ova kuća toliko vredi da bih za nju uplatio avans od četrnaest hiljada maraka? Nezavisno od toga, uplata bi naravno usledila tek nakon sastavljanja ugovora kod javnog beležnika i prenosa vlasništva u zemljišnim knjigama. A u slučaju delovanja više sile, ugovor bi, naravno, bio ništavan. Četrnaest hiljada maraka... Mislite da ću napraviti dobar posao ako večeras ovde sve završim s vama ovako neformalno?“

„Hteli ste da platite petnaest hiljada maraka, a sada se premišljate za četrnaest hiljada?“

„Baš nešto mislim, taj novac bih mogao da upotrebim za druge, možda unosnije poslove. Čovek sam mora da se postara za sebe. No?“ Zadovoljno je uzdahnuo.

Zilberman skoči.

„Ja, naravno, ne mogu da utičem na vašu odluku“, reče on ogorčeno. „Ali pošto sada više nemam vremena, bio bih vam zahvalan kad biste se odmah izjasnili. U suprotnom, molim vas da moju ponudu smatrate bespredmetnom. Ja ne znam jeste li vi uopšte ozbiljan kupac.“

„Ne budite tako neprijatni“, odvrati Findler namršteno. „Oduvek sam znao: vi Jevreji ne umete da trgujete čak ni kad imate posla s čestitim ljudima, no...“

Zilberman je video koliko Findler uživa u svojoj zeleniškoj oholosti. Na vrh jezika mu je bio oštar odgovor, čija bi suština otprilike bila da on, Zilberman, ne može, niti želi da se meri s ucenjivačima i da je navikao da posluje na valjan način. Ali, na kraju krajeva, dešava se da i najnemaštovitiji lupež bude u znatno povoljnijem položaju nego najpametniji i najpošteniji ljudi.

Međutim, nije stigao niti da Findleru skreše u lice grube reči koje su mu navirale na usta, niti, što bi sigurno bilo razumnije, da mu odgovori na blaži način jer se iznenada

začula uporna zvonjava na vratima. Ne obazirući se na začuđeno lice posetioca i ne uputivši mu ni reč izvinjenja, Zilberman pohita iz sobe. U hodniku je naišao na suprugu.

„Moraš da ideš“, prošaptala je uznemireno.

„Ne, ne, pa ne mogu da te ostavim samu!“

Ne znajući šta da radi, krenuo je ka ulaznim vratima. Zadržala ga je.

„Neće mi ništa biti ako odeš“, uveravala ga je, preprečujući mu put. „Noćas spavaj u hotelu. Samo požuri... idi...“

Premišljao se. Onda se ponovo začulo zvono i udaranje pesnicama u vrata.

„Otvaraj, Jevrejine, otvaraj...“, zagrmеше neujednačeni glasovi. Zilberman zaprepašćeno zinu. Ukočeno je zurio u vrata.

„Idem po revolver“, reče jedva čujno. „Pokosiću prvog koji upadne u stan! Niko nema prava da provaljuje.“

Hteo je da prođe pored žene u spavaću sobu.

„Još ćemo da vidimo“, reče. „Još ćemo da vidimo...“

Pesnice ponovo zalupaše po vratima, a zvono odjeknu.

„No?“, upita Findler, koji je, čuvši buku, izašao u hodnik. „Šta se događa? Ovo je stvarno neverovatno. Ako me braća ovde zateknu, u prvom nastupu oduševljenja mogli bi da pomisle da sam i ja Jevrejin i da mi izbiju zube.“

Ovlaš je prešao rukom preko usta.

„Zar nemate zadnja vrata?“, upita Zilbermana, koji je stajao i gledao ga kao da od njega očekuje savet i pomoć. „A svoju prokletu kuću možete da uvalite nekom drugom, davo da je nosi!“, još je dodao.

„Idem po revolver“, ponovi Zilberman mahinalno, „i pokosiću prvog koji mi provali u stan!“

„De, de“, reče Teo Findler umirujućim tonom, „samo polako. Bolje idite. Ja ću da razgovaram s ljudima. Pokušajte da izađete na zadnja vrata... Kuću uzimam za deset hiljada. Slažete se?“

„Vi ste... 'Ajde, u redu, slažem se.“

„Dobro, onda požurite! Potrebni ste mi živi kod javnog beležnika.“

„Idi već jednom!“ , preklinjala ga je žena.

Nije prestajalo da zvoni i Zilberman se čudio što niko ne razvaljuje vrata.

„A šta će biti s mojom ženom?“ , upita bespomoćno.

„Samo se vi oslonite na mene“, reče Findler samouvereno. „Ja ću se postarati za sve! Ali sada nestanite što pre!“

„Ako se mojoj ženi nešto desi... nećete dobiti kuću!“

„Da, da, da“, umirivao ga je Findler, „ali ako odmah ne odete, dovešćete u opasnost i suprugu i mene!“

Namestio je sako, zagladio desnom rukom čekinjastu kosu, duboko udahnuo i krenuo ka vratima.

„De, de, šta se događa?“ , uzviknu ljutito.

„Otvaraj, Jevrejine!“

„Jeste li ikad videli državnog službenika koji je Jevrejin?“ , upita Findler ratoborno.

„Umukni, svinjo pogana, otvaraj!“

Findler se okrenu, uveri se da je Zilberman sa šeširom i mantilom napustio hodnik, dade gospodi Zilberman znak da se sakrije u sobi i dreknu: „Ja sam član partije!“ Naglo je otvorio vrata. „Ovde nema Jevreja“, rekao je.

Pred njim je stajalo šest ili sedam momaka. Za trenutak ih je uplašila njegova impozantna pojava. Posegnuo je u džep na grudima i izvadio partijsku knjižicu.

„Jevreji svima podvaljuju“, reče jedan od onih koji su stajali pred njim. „Zilberman i član partije, jevrejski bezobrazluk!“

„Ja nisam Zilber...“ Teo Findler se onesvestio i srušio na pod. Jedan momak ga je šutnuo u stomak.